

VOJENSKÉ ROZHLEDY

ROČNÍK X.

ČÍSLO 5.

Nadporučík Jiří JENÍČEK:

Příprava charakteru a smýšlení národa pro případ války.)*

Motto: Musíme překonávat zlo dobrem. Musíme zavrhnout všeliké násilí a důsledně, sice se nedostaneme dále. Bránit se můžeme, máme a musíme. V krajním případě i železem, ale vystříhejme se násilí aktivního a násilí vždy nového.
T. G. Masaryk (Česká otázka).

I. Náš problém války.

„Co je dobré? se ptáte. Býti statečný je dobré. Může mlčet a tiše sedět, jen kdo má šíp a luk; kdo nemá, vadí se, breptá.“

Tato slova, která v kapitole „O válce a válečném lidu“ k svým přátelům promlouvá Nietzscheův Zarathustra, hlasatel nadčlověka a vítězství moci nad právem, budou se snad zaujatému čtenáři zdát příliš tvrdá a nemístná, jako úvod k studii o charakteru a smýšlení národa ve válce u národa, který za posledního světového požáru dosáhl své svobody a samostatnosti právě porážkou těchto filosofických předpokladů a thesů. Snad budou některými čtenáři chápána jako zpronevěra našich humanitních tradic Chelčického a Komenského, snad budou i kaceřována vzhledem k celému smyslu našich dějin — a tu nezapomínejme, že štěstí a zloba osudu jsou nevyzpytatelné a že státní svoboda, které se nám dostalo jako velkého daru a která nám spadla do klína jako nejskvělejší dědictví velké světové války, je v nenávisti mnohých, jejichž myšlenky a cíle srazil ze zpupného postoje vítězný duch velké světové demokracie, který byl vlastně hybným nervem akcí koalice celého světa proti bývalým centrálním mocnostem.

Užil jsem Nietzscheových slov vědomě proto, že v našich srdcích není zášti, závisti a zpupnosti, užil jsem jich v úvodu proto, že není v naší vůli pěstovati vojáctví pro vojáctví a při tom milovati na oko mír jako prostředek nových válek, užil jsem jich proto, že nechceme ukájeti lidské sobecké zájmy a pudy, zahalené do pláště kultury a náboženství, třeba i politického.

„Válka jest zlo, je noc, která zaplaví mnohé duše“ a proti této živelní povodni, proti tomuto prudkému živlu nemůžeme v dobách velkého zoufalství, sebezapírání, vypětí sil, odříkání a nejistoty postavit jinou odolnou hráz, nežli je statečnost a zbraň.

Naši snahou, naší jedinou myšlenkou musí býti příprava pro eventualitu války, a to příprava především mravní. Příprava hmotná (materiální a technická) je výsadní věcí zákonodárných sborů, jejichž úkolem jest obstarati a zajistiti kapitálově veškeré potřeby, které armáda jak v míru, tak především ve válce musí mít.

Příprava mravní, to je vliv na charakter a smýšlení národa pro případ války, je věcí nejen zákonodárců a vlivných vysokých

*) V soutěži r. 1928 počteno cenou.

činitelů, nýbrž především každého občana, a to nejen jednotlivců, nýbrž i rodiny, školy, tisku a samé armády.

Nežli však přikročíme k vlastnímu tematiku, musíme si ujasnit pojem války. Co je to válka? Podle jedněch je válka zlo! A jako zlo je křivdou proti bližnímu. To je skutečnost příliš lidská a příliš religiozní. Většina náboženství, Budhovo, Kristovo ji zavrhuje jako věc nízkou a hanebnou, a přece ani náboženství se nemohla válek uchránit, ba „sama je v historii lidstva hlásala, propagovala, organizovala, podporovala a ospravedlňovala“. S tohoto stanoviska je válka hmotným projevem všech zistných lidských pudů, je rázným gestem utajených a rozpoutaných vášní lidských skupin a davů. Utlouká v jedinci, ponechaném sobě samému, altruismus a lásku k bližnímu, hlásanou a vštěpovanou mu náboženstvími. Jediněc splynuvší s davem zapomíná úplně výroky proroků Budhy a Krista: „Milujte se vespolek a žijte v míru“, „Miluj bližního svého jako sebe sama“, takže je ochoten se bít za zájmy příliš lidské, které se zkřížily se zájmy druhé, protivné lidské skupiny. Podle Darwina bude to „boj o život“, což patří již spíše minulosti a v první údobí lidstva. Podle jiných (na př. Dra Tomáše Trnky), čím větší je kultura válčících stran, tím jsou příčiny a následky války složitější a budou tyto příčiny především náboženské, politické, národnostní, hospodářské, obchodní a umělecké.

Nietzsche vidí ve válce zcela něco jiného než altruista Kristus, Budha, Tolstoj a praví: „Válka s odvahou dovedla více velkých věcí než láska k bližnímu!“

Nám, občanům československého státu, nebude válka ani zlem, jak ji definuje Tolstoj, ani nejvyšším činem a tvořitelem velkých hodnot, jak ji definují obzvláště němečtí filosofové. Nám bude válka především otázkou cti. Náš poměr k ní bude určen poměrem vůdce národního odboje Tomáše G. Masaryka, jehož slova poselství k vojákům, psaného v Kijevě roku 1917 v době těžkých ruských krisí, stanou se naším válečným evangeliem a budou usměřovat i podporovat náš postoj k eventuální válce: „Válka jest něco hrozného, nelidského, zejména tato válka (rozuměj válka světová). Ale není válka zlem největším — žít nečestně, být otrokem, zotročovat je horší.“

S tohoto stanoviska budeme posuzovat válku, tento předpoklad bude vždy základním kamenem výchovy charakteru a smýšlení národa pro případ války.

On nás zbaví pocitu, že válka je zlem a křivdou, učiní nám ji přijatelnou a dá jí mravní základnu a ospravedlní ji v očích všech jednotlivců i dočista humanitních.

A ať už je válka chápána jednou skupinou jako nejvyšší obrozující čin, schopný vytvořit novou kulturu, nové lidské hodnoty, nebo druhou skupinou jako nezbytné zlo, jemuž je nutno se postaviti na odpor pro ochranu určitých zájmů vlastní skupiny, a konečně námi jako otázka cti, bude vždy v úvahách jednotlivců těchto skupin, ponechaných tichému uvažování, považována za ničitele osobního štěstí, prospěchu a klidu, což bude spatřováno nejen v tom, že ohrožuje život každého jednotlivce, na př. vojáka, nýbrž i v tom, že jej vzdaluje od rodiny a zaměstnání, vrhají jej do tělesných i duševních útrap a strádání.

A tyto okolnosti, tento osobní zájem jednotlivce, byly, jsou a budou vždy největším nepřítelem války. Ony to budou, které sice za vítězných operací nenabudou akční síly příliš znatelné a průbojné,

ale za sebe menších neúspěchů, třeba jen místních a nejen vojenských, ale i politických, nabudou akční expanse a počnou poněmáhlu a zvolna leptati po léta a desetiletí těžce a pracně budovanou organizační armády. A tu se vlastně ocitáme u vojenského paradoxu, ale u lidsky přímo hmatatelné skutečnosti, že největším nepřitelem války je vlastně každý jednotlivý voják, který nese její tíhu na svých plecích a je bezejmenným, trpícím údem velkého celku. Živelným protilekem leptavé žiraviny pudu sebezáchovy, pudu to příliš lidského, bude především vůdčí idea vedené války a osoba vůdce, které válku jako zlo ospravedlní v očích každého vlastního vojáka a jež z války jakožto zla učiní velkou občanskou povinnost a přehodnotí občana-vojína, mluvíc slovy Nietzschevými tak, že mu jako dobré-mu válečníkovi bude znít příjemněji „musíš!“ než „chci“.

Vůdčí idea války a osoba vůdce (Napoleon) válku nejen ospravedlní, přehodnotí a zdůvodní, nýbrž každého účastníka, a to je to nejdůležitější, ne-li na stálo, aspoň v rozhodných chvílích zbaví příliš lidského pocitu bázně před záhadou obětování a smrti, „před níž se zachvěl i Tolstoj, vida umíratí vojáky na Kavkaze“.

Hodnotíme-li válku ve vztahu k blahu celku národa, přestává být válka zlem, tedy nástrojem zavržení hodným, a stává se na jedinou prostředkem sebezáchovy ohroženého národa a je tedy relativním zajištěním jeho existence, území a majetku, ovšem jen v tom případě, je-li válkou vítěznou nejen se stanoviska strategického, nýbrž i hospodářského.

Přesvědčiti národ, že válka vedená je nutným prostředkem sebezáchovy národního celku, oduševniti občana-vojína tak, že bojuje rád za zachování nabytých národních hodnot, přesvědčiti jej, že i když zemře, vyplniv řádně svou povinnost, přinese jeho smrt štěstí a mír, a vychovat jej tak, že bez ohledu na národnost, politickou, náboženskou a stavovskou příslušnost bude ochoten vždy a s radostí brániti svůj stát a plniti povinnost, jak zákony káže, to je především popudem k velké výchově charakteru a smýšlení národa v míru, aby v každém případě za války vykonal povinnost, v níž by překonal sebe sama a stal se v tragických chvílích boje tak velkým, že obětovati život by mu bylo lidským a samozřejmým.

II. Národnost.

Dalším úkolem měla by býti úvaha o tom, co bylo podniknuto za tak krátké doby, aby stát, o jehož uskutečnění snilo tolik porobených generací, jehož vzkříšení věstilo a očekávalo tolik důvěřivých srdcí, byl zabezpečen proti každému možnému výpadu, který by měl za účel rozdrtní jeho doposud slabé základy a překaziti stavbu, na níž pracují všichni lidé dobré vůle, kteří v hranicích státu mají svůj domov.

Připomeneme jen, že jsme v nevýhodě proti jiným homogenním státům, jejichž obyvatelstvo ovládá stará vžitá státní idea. Ta jednotlivce různých stavovských tříd, politických a náboženských konfesí ve vážných případech, kdy válka svou mocnou rukou tluč na stavbu státní, jednotí a sdružuje v imosantní masu, jež fascinována ideou boje za právo, jde slepě, bez úvah a reptání za jediným cílem, za blahem státu.

Náš stát tvoří především národ československý jako národ reprezentující, který je ve svém jádru odlišný nejen pova-

hově a myšlenkově, nýbrž celou svou tradicí, jež vlivem nepříznivých politických a mocenských konstelací po dobu jednoho tisíciletí usměrňovala život obou větví různoběžnými směry a snažila se mezi obě větve vrážeti motivy plné disharmonie a řevnivosti.

A tu nutno považovati to přímo za velký dar Prozřetelnosti, že obě větve jednoho národa v době na výsost významné, mimo maličerné jednotlivce vzpomněly svých pokrevních a rodinných svazků a v příhodné chvíli, jakou byla světová válka, podaly si ruce a slavnostně proklamovaly jednotný stát.

Byla-li a jsou-li nedorozumění, jsou to zjevy přechodné, způsobené neznalostí vlastních povah a poměrů — ale jedno jest jisté a nevyvratitelné — přímo živelná vůle obou větví mítí svůj stát, který jim daroval osud v roce osmnáctém tohoto století.

Vedle sebe máme však také národní menšiny, jejichž poměr k státu se stále lepší, a tak doufáme, že i tento problém bude k spokojenosti vyřešen.

III. P o v a h a.

„Povaha naše záhadně je stkána“. Tak maně na mysl mně přichází úvodní verš známé Macharovy básně. V devěťadvaceti verších proslulý lékař a analyzátor národní povahy tam u Dunaje v letech devadesátých minulého století hranolem rozkládá naši národní povahu, rozeklanou vždy ve dva extrémní směry, plnou disonančních tónů, jež naplňují každou stránku našich dějin a našeho národního života.

Povahu tuto vyznačují dvě extrémní kriteria: na jedné straně sanguinismus, na druhé straně protipól flegma a mluveno slovy básníkovými „francouzská vznětlivost a ruská mlha“.

Tyto dvě extrémní povahy prostupují veškeré naše činy jak minulé, tak i přítomné. Ovládají naše rozhodnutí, mají vliv na ně, jsou hybným nervem našich počinů, našeho myšlení, naší práce. Uplatňují se s tou nevýhodou, že se v našich rozhodnutích, jež mají za následek činy, uplatňuje vždy nejprve směr čistě sanguinický, který určuje kapacitu dění a práce jen v prvních počátcích rozhodnutí a nejvýše činu, a pak rychle, náhle ochabuje, a na jeho místo nastupuje tupá resignace, melancholie, elegická nečinnost spojená s planým filosofováním a mudrováním.

My pro každou věc náhle vzplaneme a se rozohníme, bez rozvahy a uvážení řítíme se in medias res, aniž uvážíme možný výsledek a následky — a běda, postaví-li se nám v cestu sebe menší překážka, sebe menší nezdár — veškerý prvotní elán mizí a z hrdých mořeplavců stávají se přelomem doby zoufalí a tupí trosečníci.

Tuto skutečnost můžeme sledovati v našich dějinách, a to především v husitském období, které, ač bylo započato a prováděno mocným, rázným elánem — končí elegicky bitvou lipanskou a výsledkem čtyř nevinných kompaktát.

Pražská defenestrace je právě takovým neuváženým činem, který, když měl býti zdůvodněn vojenským vystoupením, to je odporem celé země proti Habsburkům, se náhle lomí bitvou na Bílé hoře a od té chvíle až do westfálského míru celá činnost emigrace v čele s Komenským je spíše rázu elegického, než aby se projevila ráznými činy diplomatickými a vojenskými. Česká akce neznala soustředěnosti, naopak roztrýštila se na frakce a tábory a nemohla

proto v mírovém jednání roku 1648 uplatniti to, co srdce a právo dějinné žádaly.

Je to již v našem charakteru, že právě o činech, jež o nás rozhodují a jichž vykonání vyžaduje většího úsilí, které překáží našemu osobnímu blahu, mnoho disputujeme, rozumujeme a uvažujeme o příčinách a důsledcích, a byť i situace vyžadovala okamžitého řešení, duše davu, duše jednotlivců, poddávajíc se úplně vlivu vlastní osobnosti, neposuzuje výsledek pro celek, nýbrž především se stanoviska vlastní osoby a vlastního prospěchu. Nařídí-li nám vyšší vůle: „Ty musíš!“, ptáme se hned po příčině a důsledku požadovaného činu. Na rozkaz: „Ty musíš!“ ptáme se: „Proč musím?“ „Jaký bude výsledek?“, „Prospěje to mé osobě?“

Neznáme velkého sebeobětování jako projevu davového, láska k bližnímu, láska k národu je nám věci čistě citovou a nemravní.

Cit je ta síla, která vládne nad naším charakterem, která námi balancuje, a jen citem posuzujeme akční nutnost, vyplývající z okolností, diktovaných nutností a neúprosným osudem.

Neposuzujeme svých činů podle mravních hodnot, nedovedeme podřídit dobrovolně své osobní blaho blahu celku, nejsme schopni dobrovolného vyššího obětování, a když ano — pak jen tehdy, kdy drtivý osud, chladná a železná skutečnost sráží nás v tvrdý dav, který naráz ovlivněn mocným gestem massového pudu sebezáchovy, je schopen v určitých momentech velkých průbojných a organizačních činů.

Protihabsburský odboj za války je toho nejlepším dokladem, kdy český člověk ponechán sám sobě, bez vůdců, uprostřed válečné lítice, dokázal hned na počátku války, jak v domově, tak i za hranicemi, svou organizační schopnost.

Ale i v takových chvílích, kdy nebezpečí hrozí a kdy na naše činy působí mocná vzruchová energie — upadáme najednou do lethargie a zoufalství, ztrácíme sami vládu nad sebou a v těch dobách zmocňuje se nás to nejhorší, co znetvořuje lidské srdce — lidská závist a řevnivost. V takových chvílích je potřebí markantních a často i tragických činů jednotlivců, aby zachránili následky naší nedůslednosti a lehkomyšlnosti. Tragická smrt plukovníka Švece, gesto to přímo helénské, jest jedinečným a na výsost tragickým toho dokladem.

Specificky slovanským rysem charakterovým je naše nedisciplinovanost, s jakou nedovedeme podřídit své osobní „já“ vyšší ideí a vyšším rozkazům. Každý sebemenší rozkaz trpce neseme, povinnost vyšší, zasahující v okruh našich zájmů, tíží nás jako mlýnský žernov. Je to něco specificky slovanského, co infikuje naši povahu, co ji činí rebelantskou, vzpurnou, autoritu neuznávající, hledící, kde a kterým způsobem setřástí se sebe právo vyšší vůle a odívející se radostně do hávu povrchního mučednictví.

Český člověk nerad poslouchá, je příliš silný individualista a přes to s nekritickým entousiasmem přijímá rád domácí a cizí hesla, pro něž zaplane přímo ohnivě, vyhovují-li jeho povaze a protežují-li a zdůrazňují-li jeho „já“, jeho osobní individualitu. Pro cizí hesla, pro jejich „illusorní krásu“ vzplane bez rozvahy, pro ně bojuje, nedomyšleje důsledků a pro mnohé libivé slovo, pro mnohé heslo pseudopokrokové, pseudodemokratické je schopen i největších nerozvážeností a pošetilostí, které se projevují v praktickém a teoretickém uskutečňování přijatých hesel. Jsme opět tam, kde

nutno vytknouti naši nedůslednost, která je příčinou našeho specificky českého trosečnictví. V našich hlavách se rojí dost a dost velkých ideí, naše srdce jsou přeplněna velikými cíli — žel, nedovedeme prováděti a realizovati své úmysly až do konečných důsledků a uskutečnění a tak nám zůstávají jen velké myšlenky, v jichž uskutečňování a provádění jsme vzorní Cunctatorové.

Naše srdce nejsou naplněna vůlí a silou provésti předsevzaté úmysly do konce a uskutečniti je tak, jak jsme si je v chvílích inspirace představovali. První léta válečná, doba protihabsburského odboje je toho zářivým dokladem, kdy národ nerozhodný stojí uprostřed válečné lítice bez rady. Teprve velká osobnost vůdců a prozřetelností osudu vytvořená příznivá válečná a politická situace žene vůli národa za jediným ideálem dokončiti dílo osvobození.

Naskytá se ovšem otázka, jak by se byl zachoval národ, kdyby bylo došlo k porážce západních demokracií. Otázka sice zbytečná — ale zasluhuje, aby o ní přemýšlel ten, kdo uvažuje o našem národním charakteru. Zajisté, že perspektivy této otázky nebyly by příliš radostné a utěšené.

Osud byl nám přízniv — a nelze ukončiti tuto kapitulu jinak, než několika verši Macharovými:

„O světlo, světlo, než nám vzplane
zas kdesi slunce radostně —
jen ne ty louče rozhárané,
jen velké zářné pochodné.

A byt i nám i zapálily
slaměné střechy nad hlavou —
jen když by trochu záře vlily
v tu dobu šerou, nezdravou.

IV. Antimilitarismus.

Je v tom kus národní tragiky, když národ, který trpěl po celá tři století pod jhem nesamostatnosti a státní nesvobody, je národem antimilitaristů v pravém slova smyslu. Běžnému a povrchnímu pozorovateli se bude zdáti, že český antimilitarismus je hnutí mladé, které vzalo svůj původ v dobách, kdy se u nás rodil socialismus, tedy na počátku sedmdesátých až devadesátých let minulého století, a jehož pádným projevem byla i mladá průbojná léta generace Omladiny, jejíhož mládí sen se v mužném jejím věku tak skvěle uskutečnil.

Náš antimilitarismus není hnutí mladé, které bylo probuzeno protihabsburským a protirakouským stanoviskem předválečné a válečné české politiky, nýbrž je to hnutí, tkvící hluboko v lidu, v duších všech příslušníků národa a je přímo jedním z typických znaků národního kolotavého charakteru určitých českých krajů, zvláště středočeských.

Český antimilitarismus je přímo naším typem a nemá nic společného se světovým antimilitarismem, který ztrácuje válku pro válku, vojáctví pro vojáctví — náš antimilitarismus je příliš sobecký a projevuje se především jako nedostatek lásky k nejbližšímu svému bližnímu.

Český antimilitarismus je věc velmi starého data a jeho vliv a škodlivé účinky táhnou se našimi dějinami od té doby, kdy národ po velikém husitském rozpětí, v němž se jako zázrakem jeho vojenská sláva zaskvěla po celé Evropě, klesá a propadá čiré bezna-

dějnosti, když seznal, že veškerá vojenská energie využitá pro náboženské přesvědčení neodpovídala dosaženému výsledku a stala se vlastně podle Denise „prologem velikého dramatu, jenž se odehrál v Německu na počátku XIV. století a stál Čechy samostatnost.“

A tu je právě psychický moment, který výstižně vyznačuje charakter českého národa.

Po tomto vzepětí, které dobylo Čechům nezávažných kompaktát, končí celá vojenská epocha, ač vítězná, tragicky v tom, že bitvou lipanskou rozpoltí národ ve dvě složky, odtrhuje většinu od katolické církve a vhání později „citlivý a unavený utrakvism do sfér učení Lutherova“, které se stává epigonem náboženské svobody, předků a hrotem státní svobody.

A tehdy mizí veškerá stará sláva vojenských Čech, tehdy jako by české vojáctví a hejtmanství zmizelo z českých povah a v té době nastává konec české samostatnosti a počátek českého antimilitarismu.

Objevuje se sice v Jagellonské době Jednota bratří českých, která s počátku jakoby sama chtěla převzít skvělou tradici Husových následovníků. Její učení v praxi jde však opačným směrem a správně je charakterisuje Denis: „Skvějí se ctnostmi menšin, jimž není souzeno státi se většinami“; a přece tento výkvět národa, tvořící nejvyšší jeho desetinu, stává se pro věrnost k prvotním křesťanským naukám odpovědným za bělohorskou katastrofu.

Bratři „jako všechny sekty čistě křesťanské neznají lásky k životu, nemají citu pro jeho rozkoše; snášejí jej jakožto úkol, jsouce stále trápeni bázní, aby nezapomenuli na jednu věc skutečnou, na spasení“. Zbraní válečnou jest jim písemnictví, království české jest jim ničím proti království Kristovu, vyhýbají se světu, neboť se považují za mučedníky. Porážka jejich jest nevyhnutelná, neboť ve světě panuje moc, a místo aby proti ní tasili meč — nastavují jen velkou mravní hodnotu svých členů. A tak nevšímavost a lhostejnost, zmatky a nepořádky vedou k roku 1526 a po tomto letopočtu katastrofa stává se nevyhnutelnou. Národ bez nadšení, víry, trápený jen strachem a obavou, je vydán v necelé hodině národní katastrofě na Bílé hoře, která se stává pramenem všech běd a příštích strastí.

Z tohoto prostředí vyrůstá pak náš národní antimilitarismus, naočkovaný nám nevědomě Jednotou českých bratří, jako důsledek tupé resignace nad národním neštěstím, které vzalo svůj počátek v negativním výsledku husitských válek a v chaosu doby jagellonské.

Od té doby až po dnešek se táhne našimi počiny jako červená nit. Český voják přestává existovati v bitvě u Lipan; to, co bojuje na Bílé hoře, nemá právo býti považováno za českého vojáka i s tradičními hrdinnými Moravany, kteří nebyli vlastně nikdo jiný než Němci ze Šternberska.

Bude snad namítáno, že věc česká proti Habsburkům v roce 1620 nebyla věcí národa, nýbrž stavů a tím, že se národ postavil událostem vstříc se složenými rukama. V té době nejde o národ, zde nešlo ani tak o věc stavů jako o náboženství, a přece národ, který 200 let před tím zdvihl vysoko meč na obranu víry proti celému světu — nyní z většiny, kdy šlo nejen o víru, ale i o politikum, stojí hluchý, nevšímavý a lhostejný. Zde přímo hmatáme vliv menšiny na většinu. Jednota českých bratří, opírajíc se o populární hesla hovící pudu sebezáchovy, je ve výhodě vůči většině, která žádá provádění příkazů velmi nepopulárních, jako je branný odpor a boj.

Po bitvě bělohorské, kde naposled vlály prapory českého státu — český člověk až po naše časy nese těžce vojenský život. Služba vojenská se mu stává nepříjemnou a těžkou a tento poměr zrcadlí se v národních písních, kde je hořce žalováno na vojnu. I když tyto písně neinspiroval vypjatý antimilitarismus dnešního zrna, jsou přece pozoruhodné se stanoviska sociálního. Vojna v té době stává se břemenem selského stavu, bohatý se později může vykoupi a tak písně nejenže jsou melancholickým a molovým steskem mladých srdcí, která dusí a tísní bílý císařský kabát, nýbrž jsou i lyrickým projevem a výkřikem proti občanské a sociální nerovnosti.

Se zájmem pozorujeme však českou vojenskou tradici, již v lidu českém zanechaly války o dědictví slezské, kdy jakýsi nádech popularity provázel veškeré činy, jež projevovala císařovna Marie Terezie proti svému soku Bedřichu Velikému. V bitvě u Kolína vidí český člověk nejen úspěch císařovnin, nýbrž jeho potlačené české vědomí raduje se z výsledku bitvy, která též zachránila Čechy před pruskou rákoskou. Tato doba počíná nesměle pěstovati tradici, staří vojáci jsou hrdi na císařský kabát a celý ten zvláštní vojenský život, jeho kouzlo, ale i bolesti svítí nám v povídkách Aloise Jiráska a z kreseb Mikuláše Alše. Ti jeho vojáci, ti jeho kyrysníci, bubeníci, granátníci doby mariatereziánské a josefinské — to jsou naši vojáci, ale v cizích službách. Tato tradice se pak projevuje i v italských taženích Radeckého — a hrdina básně Čechovy je dokladem přímo typickým.

V těchto dobách zdálo by se, že nastává obrat — ale nesplněné sliby Františka Josefa, živé národní vědomí, spolčení se Rakouska-Uherska s Německem, ústupky Maďarům, postoj Havlíčkův, odklon Palackého od idey státu rakouského a konečně i silný vliv socialismu rozleptaly slabý povlak tvořící se nové vojenské tradice a národ český vstupuje do světové války s antimilitaristickým duchem par excellence. Nepopulární válka, v jejímž vítězství vidí a tuší zánik národní, podporuje jeho úplný odklon, který je zesilován ještě pudem sebezáchovy. Tento pud vítězí pak i nad antimilitarismem a přehodnocuje jej v čisté ulejšvácství, které ve válečné době, kdy veškeré předpoklady morálky silně upadly, rozežírá vojenský charakter jednotlivců až do nejvnitřnějších základů.

Pro tento antimilitarismus, pro toto ulejšvácství jest ovšem za světové války ta omluva, že válka Rakouska-Uherska usiluje o zánik národa a i všeobecná nálada protiválečná a protirakouská ospravedlňuje tento plod válečného chaosu. Nastává však převrat, přichází rok 1919, boje proti Maďarům a poměry, místo aby se zlepšily, se zhoršují. Býti ulejšvákem i za bojů proti Maďarům stává se módním příkazem jak lidu, tak i inteligence, obrana země je ponechána několika stovkám důstojníků, jimž kde kdo autoritu podrývá a několika tisícům vojáků, kteří slouží pod prapory mladé republiky více z pohnutek sociálních, než z pohnutek vojenských.

A tak rok 1919 a tažení proti Maďarům stává se velkým mementem pro budoucnost a nutí uvažovati o vojenském charakteru nynějších generací.

Dnes po odstupu doby od těchto neblahých dnů, vystupuje relief celé této první naší válečné epochy jasněji a můžeme jej i klidněji a vážněji posuzovati. Pathologické zjevy těchto prvních měsíců lze z části vysvětliti, ale přece je nelze omluviti.

Posuzujeme-li tuto dobu, její nervositu, shon, špatné zásobovací poměry, radikální politické tóny, úpadek morálky, válečné

zvrhlictví, hyenismus určitých obchodních tříd, neodpovědnou žurnalistiku — jsou to momenty a důvody, které by snad trochu omlouvaly typ uleváctví a antimilitarismu. Nezapomínejme však, že se tato doba projevila především vypjatým a radostným nacionalismem, bohatým národním opojením, jaké snad naplňuje srdce národů ne každých sto let — a přece toto národní nadšení, přece tato hymnická národní doba, toto bouřlivé moře čistého a prudkého nacionalismu nemělo tolik síly, aby zrodilo vzorného českého vojáka a obránce vlasti, tak jak jej definoval ve Slovanu v letech 1850 až 1851 Karel Havlíček Borovský:

„Vojsko v krásném a šlechetném smyslu toho slova jest mužstvo ozbrojené, hájící národ proti nespravedlivému násilí.

Krásné a ctihodné jest povolání vojska, když nasazuje život pro krajany své, když pro vlast naši veliké snáší nepohodlí, když bdí na hranicích země, aby mohla zem pokojně pracovati, když srdnatě kladouc na váhu život a zdraví své, odráží toho nepřitele, jenž sobě národ k služebnosti chce podmaniti, když vojsko proti domácím zákony násilně přestupujícím a pokoj rušícím škůdcům hájí ústavu, zákony a právo: čest a sláva, pravím, takovému vojsku.“

Tato slova, která jsou vlastně naším obranným a armádním programem, která dnes plně podpisujeme a vyznáváme, měl by si vštípnouti hluboko v paměť nejen celý národ, nýbrž i odpovědní činitelé, obzvláště tisk a členové zákonodárných sborů.

Národ, jemuž vynikající politik, publicista, básník a spisovatel Karel Havlíček Borovský před 76 lety vytyčil pro armádu tak skvělý, celé jeho národní tradici odpovídající program, přijatelný pro velkou většinu politických stran všech národů státu, je povinen v zájmu sebezáchovy a uchránění posic, které mu štědrý rok 1918 do správy dal, ujasnit si svou celkovou situaci a musí si konečně nebojácně přiznat, potřebuje-li armádu či ne.

Uzná-li na vlastní odpovídání před dějinami, že armády nepotřebuje, nechť nevydává na armádu a obranu země ani haléře; uzná-li však, že armády potřebuje, musí si naše veřejnost konečně poctivě a nebojácně říci: „Chceme-li armádu, dejme jí vše, čeho potřebuje!“

Provisoría, polovičatost a nerozhodnost v armádních otázkách, tápání a improvizování obrany země případ od případu a podle politické vnitřní a zahraniční situace a konstelací, má v zápětí zkázu a nehotovost armádních věcí. Až doposud však zájem o armádu byl nepatrný a celý efekt tohoto zájmu byl znatelný jen v odhlasování tak jak tak seškrtného rozpočtu ministerstva národní obrany.

Takovýto zájem, který se spokojí jen odhlasováním vojenského rozpočtu, nebo nejvýše dotazy o nechutných a malicherných áférách, vedl by v osudné hodině k smutné bilanci, a to ještě snad tragičtější, než byly symptomy v roce 1918 a 1919.

V. Válka a státní idea.

Vše, co jsem o naší národní povaze uvedl v předcházejících kapitolách, bude se některým čtenářům zdáti přímo pesimistické, a když ne, tedy tato upřímně míněná slova budou mně snad vykládána ve zlé a snad se budou někteří čtenáři domnívat, že nadsazují. Je možné, že vše pozoruji skeptickými a škarohlídkými brýlemi

— ale jednu útěchu mám, že obdobné poměry byly již dříve u některých národů, známých v naší době jako národů státních par excellence a že teprve velkou převýchovou ve smyslu státním, při čemž osobní sobectví a libovůle byly podřízeny vyššímu státnímu raisonu, pro nějž jedinec je nic a celek vše — nastaly poměry jiné, lepší, které z občanů učinily statečné obránce státu.

Je dokázáno historií a vojenskou zkušeností dlouhých století, že vlastenectví, ovládané jen čistým citem, není schopno, aby potlačilo v každém individuu zájem osobního blaha, nýbrž tento cit je schopen nejvýše v prvních okamžicích podnítiti část nekritických srdcí k nadšeným řečem a postojům, jejichž oheň a odhodlanost mizí v ozvěně prvních ran pušek třesknuvších na hranicích ohrožené země.

Známa je situace Pruska za osvobozenských válek.

Obyvatelstvo Pruska bylo proti zavedení všeobecné branné povinnosti a prapory dobrovolníků, v nichž citová fantasie průměrného německého člověka viděla vypětí německého národního odporu proti Napoleonovi, chovaly se v bitvách zbaběle. Bylo potřeba velkého úsilí pruských důstojníků, aby tyto dobrovolnické jednotky, které do bojů šly s velkým nadšením, nestrhly i stálé pruské mírové vojsko a nepůsobily zbytečně nejistotu a paniku v celém pruském vojsku.

Zní to dosti podivně, dokazuje-li historie, že Němci v odboji proti Napoleonovi nenašli zvláštního zalíbení, že se bránili zavedení všeobecné branné povinnosti, že se jejich dobrovolnické formace chovaly dosti často ne právě vojensky, a to byla tradice Bedřicha Velikého ještě příliš živá a působivá. Vidíme-li pak úspěchy roku 1866 a 1871, tedy úspěchy po 40 letech, žasneme, co v tak krátké době vykonala výchova v národě, jehož muži se stali přislovečnými vojáky a obránci vlasti.

Vycházejíce z těchto předpokladů, docházíme k přesvědčení, že s citovým vlastenectvím nemůžeme počítati jako s jediným předpokladem vojenských úspěchů. Bude sice vlastenectví hráti vždy určitou úlohu jako činitel velmi účinný, ale chybil by ten, kdo by jen na ně spoléhal a spokojil se stereotypickým rčením „až do těch hrdel a statků“. Úspěch vojenský nezávisí na citu. Vojenské úspěchy, sláva vojska se zakládají na ukázněnosti, statečnosti, čestnosti, mravnosti, sebezapření a vytrvalosti všech vojínů, na jejich duševní a tělesné hodnotě.

Úkolem výchovy pro obranu nebude tedy jen vychovati vlasteneckou generaci v běžném smyslu slova, nýbrž hlavním předpokladem a účelem výchovy bude připravit občana tak, aby osobní nebezpečí jej nikdy neodvracelo od plnění těžké vojenské povinnosti a aby jak mravně, tak i tělesně byl schopen konati vždy tuto povinnost, kterou od něho stát žádá.

Bude tedy úkolem státu a všech občanů nadmíru čestným připravit obranu státu nejen po stránce hmotné, nýbrž přizpůsobiti veškeré obyvatelstvo státu, jeho charakter a smýšlení ideí státní tak, aby úspěch válečný byl v každém případě jistý. Není to malý úkol. Je to úkol Sisyfův ze všech občanů všech národních skupin učiniti odhodlané vojiny.

Prvním úkolem této výchovy musí býti snaha, zbavit ji všech prvků vypjatého českého nacionalismu a přizpůsobiti ji velké ideí státní, jež v každém Čechu, Slovákovi, Němci nebo Maďaru probudí (podle slov Služebního řádu čs. branné moci) „hluboký cit k rodné

půdě“, a „v každém z příslušníků všech národů probudí pocit soudržnosti a jej přesvědčí, že československá republika je jeho domovem, jehož celistvost bude hájiti vždy a proti kterémukoli nepříteli ať vnějšímu nebo vnitřnímu“.

Účelem této výchovy bude vypěstovati ve všech občanech státu vědomí, že je poji určitá státní tradice, že existují národní, lidské, politické a zeměpisné předpoklady, které je spojují v celek, jehož blaho je nejvyšším zákonem.

Tato výchova přesvědčí občany státu, že jsou si rovni před zákonem, že mají stejná práva politická, školská, národní, jazyková a že si všichni sobě vládnou zástupci, jež si sami zvolili.

Dosáhnouti tohoto postupu bude znamenati zřeknouti se s české strany určitých historických politických předpokladů a hledati styčné body, které jsou schopny vytvořiti jednotnou, tradiční státní ideu, odpovídající historickým i přítomným faktům a poměrům.

Je známo, že národní antagonismus mezi Čechy — Slováky, Čechy — Němci, nebo Čechy — Maďary je ponejvíce živěn vyzdvihováním určitých českých historických epoch, které, místo aby všechny příslušníky státu sjednocovaly, na podkladě jednostranné historické tradice je rozdvíhají a nepřáteli. Znamená to sice ustoupiti v určitých směrech národní historii, zanechati příliš jednostranného velebení jistých epoch — ale musíme si uvědomiti, že tradice z českého historismu, kterou nemohou druhé národnosti přijmouti, nebude prospěšná státu, neposílí jeho soudržnost a celistvost. Přílišné zdůrazňování jistých historických epoch (na př. husitismu) škodí, místo aby prospívalo. Vidím v tom přímo tragický omyl, když se velebí tyto epochy, které měly význam nejvýše pro bývalé království a dotýkaly se již méně Moravy a Slovenska vůbec ne.

Je to lehkomyšlná nerozvážnost, očkujeme-li Slovákům a Němcům husitismus (na vojně se to velmi často stává nebo aspoň stávalo), neboť Slováci určují svůj poměr k tomuto hnutí po stránce nesmlouvavého katolicismu, Němci je opět posuzují jako my Češi se stanoviska národního prospěchu nebo neprospěchu.

A přímo tvrdohlavě opomíjíme ony historické fakty, které nás mohou sblížit, které jsou schopny dokázati, když ne politickou, aspoň tisíciletou ideovou tradici státní, jejímž náš nový stát je obnovitelem a pokračovatelem.

Idea cyrillo-metodějská, soužití Němců s Čechy, rok 1848 (jak pro Maďary, tak i pro Němce) atd. jsou schopny vytvořiti atmosféru, z níž každý národ státu bude čerpati svou státní tradici a lásku k republice.

Musíme si uvědomiti, že těchto tradic, obzvláště svatováclavské, je nám potřebí jako soli, neboť my jako stát republikánský postrádáme té osobnosti, již v monarchiích reprezentuje hlava státu, to je osobnost jednotící, která povznesena nad strany a poměry vyzdvihuje autoritu státu z rumu a trudu všedního běžného života. Počítejme s tím, že v budoucnosti nebude míti republika v čele presidenta, jako je nynější president Osvoboditel, který má víumečně všechny předpoklady osobnosti jednotící, nýbrž že v čele státu bude postaven president zvolený jako výsledek určitých a náhodných politických konstelací, tedy president čistě politický. A tu přicházíme k jistému morálnímu minus republiky jako státního útvaru proti monarchii. To pocítila za světové války Francie, zatím co na straně Němců osobnost císaře Viléma II. fascinovala jejich armády, Čtyřdohoda zápasila po celá čtyři léta o osobnost vůdce.

Bylo štěstím Francie, Čtyřdohody i našim, že v době pokleslé morálky, kdy mor defaultismu leptal organisaci a tuhost francouzské armády, vstal Georges Clémenceau, osobnost, která lvím gestem prosadila vůli k vítězství a stala se tak nekorunovaným vůdcem, který naplnil pokleslá francouzská srdce vůlí zvítěziti.

Tradice legionářská, jako čistě nacionální, potřebuje, aby byla korigována vzhledem k celkové situaci státu a aby nejitřila momenty světové války našich německých soukmenovců. Je k tomu potřebí určité citové finesy, jisté tolerance, aby byl vyšlapán chodník, který by byl schůdný pro Němce i Čechy.

Opakuji poznovu, že je velmi potřebné najíti ideu z historie, která by se projevila jednotící tradicí a spojila tak národní celky v pravé a oduševnělé Čechoslováky, neboť právě společná, jednotící tradice je základní podmínkou další průpravy charakteru pro případ války.

Je na snadě, že formulace této nové státní idey může býti vyjádřena jen osobností velikosti Palackého, který obdobnou ideu vyslovil pro oprávnění existence Rakouska.

Tato nová státní idea, hovicí lidským i národním citům obyvatelů státu, rozleptá svou opravdovostí starý předválečný antagonismus národností bývalé rakousko-uherské monarchie, jež pěstovala uměle diplomacie Viléma II. politickými křiklouny Schönererem a Wolfem, nenávisným gestem Momenovým, a jenž byl živěn pletichami maďarských šovinistů a velkoněmeckých politických křiklounů a způsobil dávno před válkou rozvrat rakouského citění nejen u Slovanů, ale i u Němců a Maďarů.

Chybili bychom, kdyby se v našem státě uplatňovala orientace obdobná té orientaci, na kterou roku 1899 uherský ministerský předseda rytíř Koloman Szell upozornil Františka Josefa I., „Transleithanien für Ungarn, Zisleithanien für die Deutschen“.

Nová státní idea svou jednotící silou přesvědčí všechny obyvatele a národní skupiny, že stát československý jest jejich státem, zajišťujícím jim ochranu jak osobní, tak i movitého a nemovitého jmění a umožňující jim národní vyžití.

Společná idea státní bude za války, kdy v našem případě nutno počítati i v nejpříznivějším posuzování státnosti obyvatelstva na konflikt národního citu a třídního antagonismu se zájmy státními, jedním, když ne rozhodujícím, tedy závažným faktorem, který uchrání prestiž armády před rušivými incidenty, jakých jsme byli svědky v rakousko-uherské armádě za světové války.

Ona nepodpoří stát jen vojensky, nýbrž projeví se i účinem rázu mezinárodního: bude pádným dokladem celému světu, že náš stát je ve své struktuře státem zdravým, života schopným a že nezdědil chronickou chorobu monarchie a netouží napodobiti švýcarský státní systém, nýbrž je státem všech národních skupin svého obyvatelstva, které si vládnou svými zvolenými zástupci v duchu pravé demokracie a humanity.

(Pokračování.)